

НАПРЯМ 8. СУЧАСНІ ПІДХОДИ ТА АКТУАЛЬНІ ДОСЛІДЖЕННЯ В ЮРИДИЧНІЙ НАУЦІ

DOI <https://doi.org/10.36059/978-966-397-502-3-22>

Бичков І. Г.,

*кандидат юридичних наук, суддя
Ковпаківського районного суду м. Суми
м. Суми, Україна*

ПРАВОВА СВІДОМІСТЬ СУДДІВ ЯК ПРОЦЕСУАЛЬНА ГАРАНТІЯ ЇХ НЕУПЕРЕДЖЕНОСТІ ПРИ ВІДПРАВЛЕННІ ПРАВОСУДДЯ

Україна, прямуючи до перемоги у війні з російською агресією та використовуючи всі можливості вступу до Європейського Союзу, спрямовує свою політику у сферу демократії, гуманізму, верховенства права, чесності та справедливості. Такі панівні положення, особливо у сфері правозастосування як на рівні державного, так і муніципального управління та різногалузевого правосуддя носять всеохоплюючий, безупинний, розумний та справедливий характер.

Історія різних суспільних формацій засвідчує те, що люди завжди цінували суддівську справедливість у своїх, часто не простих відносинах. Саме в пошуках справедливості, вони йшли до суду, сподіваючись на допомогу держави у захисті свого порушеного, невизнаного чи оспорюваного права, а відтак і його відновлення на основі законності, розумності, здорового глузду та найвищого рівня справедливості. Разом з тим, суд – це не просто класична державна установа. Він завжди був і залишається дотепер тим місцем, в якому працювали і працюють висококваліфіковані, морально стійкі і відповідальні люди, яким держава від свого імені довірила здійснювати захист порушених прав, свобод чи законних інтересів своїх громадян у разі їх звернення до суду за такою допомогою. Саме тому кожен вирок, кожне судове рішення, кожна постанова суду проголошується «іменем України», надаючи цим самим не лише юридичної сили таким процесуальним документам, а і підкреслюючи їх важливе і високе суспільно-державне значення. Сам же суддя, будучи представником держави, є носієм державної судової влади і саме з цих підстав всі свої процесуальні дії в правосудді він здійснює від імені держави.

В Україні на 1 жовтня 2024 року працювало 4988 суддів [2, с. 15] і кожен з них сприймається позивачем, відповідачем, обвинуваченим,

потерпілим, як особа, яка вершить його долю, впливаючи на все подальше їх життя. Ми часто не задумуємося над цим, але це дійсно так. Саме від кожного конкретного судді, від його професійного, життєвого досвіду, психологічної стійкості, а часом і відваги, залежить «правовий клімат» не лише в сім'ї, конкретному місті чи регіоні, а і в державі в цілому. Публічність правосуддя часто впливає на суспільну поведінку громадян, виконуючи при цьому суспільно-виховну роль.

В той же час, суд завжди був віддзеркаленням не лише суспільних, політичних, економічних, правових спрямувань в державі, але і реального життя людей і їх уявлень про право зокрема. Оскільки судді є вихідцями із цього суспільного життя, то і усвідомлення ними таких понять, як справедливість, розумність, чесність формується ними на основі саме тих суспільних джерел, які складають їх «внутрішній світ», який поєднуючись із суспільною правосвідомістю, утворює свою неповторну правосвідомісну природу людини-судді.

В той же час, кожен із учасників судового процесу, незалежно від його процесуального статусу і виду судового провадження, розуміючи змагальну природу правосуддя і місце в ній судді, намагається через процес спілкування з суддею, іншою стороною змагального процесу, якихось позасудових розмов, різних інформаційних повідомлень визначити для себе розуміння того, що суддя є рівновіддаленим від кожної із сторін спору. Це є важливо для кожного позивача і відповідача, третьої особи, їхніх представників, обвинуваченого, потерпілого, адвоката чи прокурора, оскільки їх внутрішній спокій перш за все обумовлений довірою до правосуддя в цілому і до конкретного судді зокрема. Разом з тим, практика показує, що так буває не завжди.

Учасники судового процесу, як при розгляді цивільних, так і адміністративних, господарських чи кримінальних справ мають заявляти відводи суддям, оскільки таке їх право передбачено процесуальних законодавством, зокрема ст. 36 ЦПК України [7], ст. 36 КАС України [3], ст. 75 КПК України [4].

Безумовно, саме право на відвід судді ще не є безумовною гарантією того, що кожне заявлене клопотання про недовіру до судді і його відвід повинно бути обов'язково задоволено. В цій частині Е.М. Рубан зазначає, що суддя, який прийняв справу до свого провадження і не заявив самовідвід володіє презумпцією щодо права на розгляд такої справи [6, с. 46].

Отже, законодавець надає повний імунітет судді на розгляд і урегулювання в судовому засіданні різнопредметних спорів. Такий імунітет існує доки, поки особа, яка заявляє відвід судді, не представить беззаперечних доказів того, що такий імунітет втрачає свою силу [8].

Така позиція науковців узгоджується із правовою позицією Європейського Суду з прав людини, яку суд закріпив у своєму рішенні по справі «Le Compte, Van Leuven and De Meyere v. Belgium» (заяви № № 6878/75; 7238/75) підкреслюючи, що неупередженість кожного із суддів презюмується до того часу, доки не буде доведене протилежне [1].

В той же час, кожен суддя, усвідомлюючи свою відповідальність перед суспільством, з точки зору свого місця в правосудді, яке вимагає від людини-судді виключної неупередженості, справедливості та рівновіддаленості від сторін спору, формує свій зміст суспільно-правової та професійної правосвідомості, яка в комплексній їх взаємодії і створює той неповторний рівень правосвідомісної природи, який і притаманний людині-судді. Саме таке поєднання різних правосвідомісних форм дає можливість суду не лише право на судовий розгляд різнопредметних цивільно-правових спорів, але і справедливого і розумного правозастосування, яке виходить на вершину принципу верховенства права. І хоча суд під час правозастосовного процесу і не створює норм права, але на думку професора Гарварду Джона Лаплен Грея, є істинним правотворцем, оскільки він має абсолютне право на його інтерпретацію і тлумачення вирішуючи кожного разу, що ці норми права означають з того чи іншого приводу [5, с. 19]. Таким чином, усвідомлюючи свою відповідальність перед державою і суспільством за законність та справедливість своїх судових рішень, ґрунтуючись на своєму внутрішньому переконанні щодо своєї неупередженості, а відтак і рівновіддаленості від сторін та їх предмету спору, переслідуючи найвищий рівень правосвідомості, яка забезпечує від конфлікту інтересів, судді мають не лише право, але і обов'язок заявити самовідвід. Самовідвід судді – це не є чимось принизливим в правосудді. Навпаки – це інститут, змістом якого є найвищий рівень правосвідомості суддів, який ставить цінності правосуддя на найвищий правосвідомісний щабель судочинства.

Список використаних джерел:

1. The judgment of the European Court of Human Rights in the case of «Le Compte, Van Leuven and De Meyere v. Belgium» (Application no. 6878/75; 7238/75) at 23 June 1981. URL: <https://hudoc.echr.coe.int/eng#%7B%22itemid%22%3A%22001-57522%22%7D> (date of access: 07.03.2025).
2. Богатир В. Хроніки елекції суддів. *Юридичний вісник України* (1–15 листопада). 2024. № 44–45. С. 14–15.
3. Кодекс адміністративного судочинства України від 06.07.2005 року № 2747-IV. / Верховна Рада України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2747-15#Text> (дата звернення: 05.03.2025).

4. Кримінальний процесуальний кодекс України від 13.04.2012 року № 4651-VI / Верховна Рада України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/4651-17#Text> (дата звернення: 05.03.2025).

5. Романюк Я.М. Судова правотворчість в умовах реформування правосуддя, роль Верховного Суду України. *Вісник Верховного Суду України*. 2016. № 12. С. 17–23.

6. Рубан Е. М. Окремі аспекти вирішення питання відводу (самовідводу) судді. *Приватне та публічне право*. 2020. № 4. С. 45–49.

7. Цивільний процесуальний кодекс України від 18.03.2004 року № 1618-IV / Верховна Рада України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1618-15#Text> (дата звернення: 05.03.2025).

8. Ясинок М. М. Інститут відводу – яким йому бути? *Бюлетень Міністерства юстиції України*. 2006. № 6. С. 46–51.

DOI <https://doi.org/10.36059/978-966-397-502-3-23>

Васецький В. Ю.,

кандидат юридичних наук,

науковий співробітник

Інституту держави і права імені В. М. Корецького

Національної академії наук України

м. Київ, Україна

ЗАХИЩЕНІСТЬ ПРАВ І СВОБОД ЛЮДИНИ ЯК УМОВА ІСНУВАННЯ І РОЗВИТКУ ДЕРЖАВИ У ПІСЛЯВОЄННИЙ ПЕРІОД

Забезпечення рівності націй, народностей, окремих груп населення, та пов'язаних з цією обставиною процесів є одним з ключових елементів розвитку сучасного суспільства та сучасної держави. Як це не прикро наголошувати у ХХІ ст., останні події, що пов'язані із зазіханням рф на інші суверенні держави, жажлива загарбницька війна проти України, свідчать, що існування імперій з людиноненавистницькою ідеологією і відповідним втіленням у свідомість населення пропагандистським менталітетом, потребують створення міцних механізмів протидії на міжнародному рівні. В Україні ще на першому етапі війни з рф у 2014 році ці процеси безпосередньо торкнулися кримськотатарського народу. Для осмислення такої об'ємної протидії агресії існує нагальна необхідність звернутися до історичних витоків сучасного цивілізованого погляду на світ. В цьому напрямі одним з головних досягнень є звернення до процесу забезпечення прав